

Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας

Αρ. 7 (2009)

Βυζαντινή Φιλοσοφία και Ηθική

Γεώργιος Αραμπατζής

doi: [10.12681/ethiki.22722](https://doi.org/10.12681/ethiki.22722)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αραμπατζής Γ. (2020). Βυζαντινή Φιλοσοφία και Ηθική. *Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας*, (7), 63–64.
<https://doi.org/10.12681/ethiki.22722>

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

2009

Βυζαντινή Φιλοσοφία και Ηθική

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ

Οι θέσεις της Βυζαντινής Φιλοσοφίας για την ηθική εμπίπτουν στις ίδιες δυσκολίες ερμηνείας όπως και το γεγονός της Βυζαντινής Φιλοσοφίας εν γένει. Το κρίσιμο στοιχείο είναι εκείνο της παρουσίας εντός της του αρχαιοελληνικού σκέπτεσθαι. Από αυτή την άποψη, η Ιστορία του Βασιλείου Τατάκη είναι πιο συμπεριληπτική απ' όσο νεώτερες ιστοριογραφικές προσπάθειες που εστιάζουν μάλλον στη φιλοσοφική θεολογία του Βυζαντίου. Στην παρούσα ανακοίνωση, γίνεται αναφορά στις ηθικές διαστάσεις του έργου κεντρικών προσωπικοτήτων της Βυζαντινής φιλοσοφικής δραστηριότητας. Ο Πατριάρχης Φώτιος (9ος αι.) κατακυρώνει το ενδιαφέρον της Βυζαντινής Ορθοδοξίας για τα ελληνικά γράμματα το οποίο εγκαινιάζεται ήδη από τον Μέγα Βασίλειο (4ος αι.) και συνεχίζεται, για παράδειγμα, με τα «Διαλεκτικά» του Ιωάννη Δαμασκηνού (7ος/8ος αι.). Ο Μιχαήλ Ψελλός (11ος αι.), από τους ελληνίζοντες, ήταν εκείνος με τον οποίο γίνεται η εισαγωγή του αηθικού υποκειμένου στη φιλοσοφική σκηνή (με τρόπο που να προαναγγέλει αυτός, σύμφωνα με μελετητή του, την προσωπικότητα του Francis Bacon). Είναι θέμα προς διερεύνηση κατά πόσον η ηθική στάση του Ψελλού επέδρασε στο σύνολο της φιλοσοφικής παραγωγής του. Ο διάδοχός του στην έδρα του «πάτου των φιλο-

σόφων» Ιωάννης Ιταλός, Νορμανδός την καταγωγή, θεωρήθηκε περίπου ως πρώιμο παράδειγμα ελευθεροφροσύνης, νεώτερες όμως έρευνες δείχνουν ότι προσπάθησε αυτός να μετατρέψει τις κλασικές σχέσεις δόγματος και λόγου. Λίγο αργότερα, με πρωτοβουλία της πριγκίπισσας Άννας Κομνηνής, όπως υποστηρίζει ο R. Browning, σχηματίστηκε κύκλος σχολιαστών του Αριστοτέλους, μεταξύ των οποίων ο Ευστράτιος Νικαίας και ο Μιχαήλ Εφέσιος, οι οποίοι συντάζαν σχόλια στα Ηθικά Νικομάχεια. Τα σχόλια αυτά εγκωμίασε ο πατέρας της φιλοσοφικής ερμηνευτικής Friedrich Schleiermacher. Η Βυζαντινή περίοδος της φιλοσοφίας κλείνει με τον Γεώργιο Γεμιστό ή Πλήθωνα ο οποίος επεξεργάστηκε σύστημα ηθικών αρετών, κατά το πρότυπο των Στωικών. Το σύστημα αυτό διέπεται από εξω-ηθικές, μαθηματικές σχέσεις, σύμφωνα και με τη νεοπλατωνική διάνοηση. Ο Πλήθων υποστήριξε ένα ριζικά απόλυτο ντετερμινισμό τον οποίο ορισμένοι εξέλαβαν ως απαισιοδοξία, φυσικό επακόλουθο της παρακμής του Βυζαντινού κράτους. Πρόκειται, όμως, μάλλον, για φιλοσοφική επιλογή, της θεωρίας της αναγκαιοκρατίας πιο συγκεκριμένα, πάλι κατά τα πρότυπα των Στωικών.

Ο ηθικός σκεπτικισμός του David Hume

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΚΡΟΤΣΗΣ

Ο Hume, θεώρησε πως η ηθική είναι ενιαία, στηρίζεται σε διαδικασίες αλληλοσυμπληρώσεως γνώσεων, κινήτρων και εμπειριών και τοποθετείται σε διαφορετικά επίπεδα ερμηνείας, ανάλογα με τον τρόπο που κατανοείται κάθε φορά. Επιπλέον, η ηθική, μέσα σ' ένα κοινωνικό περιβάλλον αποκτά χαρακτηριστικά επικοινωνιακής διαλέκτου, όμοια σχεδόν με εκείνα της γλωσσικής επικοινωνίας. Και λέγοντας γλωσσική, δεν εννοούμε την γραπτή, αλλά την αυθόρμητη προφορική επικοινωνία, η ύπαρξη της οποίας προηγείται